

Monitoring Flagowych Gatunków Ptaków

Instrukcja prac terenowych

1. Podstawowe informacje o programie

Monitoring Flagowych Gatunków Ptaków (MFGP) jest programem realizowanym w ramach Państwowego Monitoringu Środowiska na zlecenie Głównego Inspektoratu Ochrony Środowiska. W latach 2001-2007 w ramach realizacji MFGP liczeniami objęto 6 gatunków ptaków. W okresie 2008-2022 zestaw powiększył się do 12 gatunków. **Od roku 2023 liczenia są prowadzone dla 7 gatunków: łabędzia niemego** *Cygnus olor*, **perkoza rdzawoszyjnego** *Podiceps grisegena*, **bąka** *Botaurus stellaris*, **bociana białego** *Ciconia ciconia*, **błotniaka stawowego** *Circus aeruginosus*, **żurawia** *Grus grus* i **gawrona** *Corvus frugilegus*. Ograniczenie liczby monitorowanych gatunków wynika z włączenia ich do innych, dedykowanych im programów monitoringowych lub bardzo niskiej frekwencji w MFGP. Dotyczy to 5 gatunków: zausznika *Podiceps nigricollis*, czapli siwej *Ardea cinerea*, śmieszki *Chroicocephalus ridibundus*, rybitwy rzecznej *Sterna hirundo* i rybitwy czarnej *Chlidonias niger*.

Od roku 2023 na powierzchniach MFGP będą się też odbywały liczenia łabędzia krzykliwego *Cygnus cygnus* w ramach Monitoringu Łabędzia Krzykliwego. Aktywne poszukiwanie tego gatunku na powierzchni jest czasochłonne, dlatego w przypadku, kiedy jeden obserwator wykonuje kontrole zarówno w ramach MFGP, jak i w ramach MLK, należy uwzględnić ten fakt odpowiednio planując kontrole MFGP i MLK.

Zasadnicze cele programu:

- uzyskanie danych o trendach zmian liczebności wybranych gatunków w perspektywie wieloletniej oraz określenie parametrów produktywności bociana białego i łabędzia niemego. Gatunki te będą traktowane jako indykatory ekstensywności zagospodarowania krajobrazu, zdominowanego przez użytki rolne i tereny podmokłe, szczególnie narażone na zmiany antropogeniczne w niedługiej perspektywie czasu;
- wskazanie przyczyn zmian liczebności gatunków wskaźnikowych, co będzie podstawą planowania działań ochronnych w skali lokalnej i całego kraju.

2. Metody prac terenowych

Każda powierzchnia (kwadrat o boku 10 km) powinna być skontrolowana co najmniej 5 razy w ciągu sezonu lęgowego.

Ważne jest, aby w każdym sezonie penetrować powierzchnię bardzo dokładnie, tak aby efektywna kontrola obejmowała wszystkie potencjalne stanowiska lęgowe poszczególnych gatunków. Istotne jest, aby przy pierwszych kontrolach powierzchni dotyczących np. żurawia, zwracać uwagę na inne gatunki objęte MFGP. Takie postępowanie znacznie zwiększy efektywność prac w terenie.

Szczególnie wskazane jest:

penetrowanie obszarów zabudowanych, uzupełnione wywiadami wśród mieszkańców (gniazda bociana białego, kolonie gawrona);

kontrolowanie wszelkich zbiorników wodnych, w tym śródpolnych oczek, wiejskich stawków, okresowych zalewisk i szerokich rowów melioracyjnych, a także śródleśnych i śródpolnych mokradel i zabagnień, w szczególności olsów i szuwarów (perkoz rdzawoszyi, bąk, łabędź niemy, błotniak stawowy, żuraw); tu jest szczególnie istotne przejrzenie zdjęć lotniczych powierzchni z ogólnodostępnych źródeł (krajowy Geoportal, mapy Google, Google Earth).

W przypadku bociana białego za stanowisko lęgowe uznaje się pojedyncze zajęte gniazdo. Natomiast dla łąbiedzia niemego, błotniaka stawowego i żurawia stanowiskiem może być zarówno gniazdo wysadywane, obserwowana rodzina, jak i stwierdzenie ptaków, których zachowanie wskazuje na obecność lęgu w pobliżu miejsca spotkania (szczegółowe kryteria lęgowości podano w instrukcji i na formularzach liczenia gatunków). Dla bąka oceniamy liczebność odzywających się samców i każdy bucujący samiec jest traktowany jako występujący na oddzielnym stanowisku. W przypadku perkoza rdzawoszyjowego stanowiskiem lęgowym jest pojedynczy zbiornik. Stanowiskiem lęgowym gawrona jest kolonia lęgowa.

Lokalizacje stanowisk nanosimy na mapy. Każdemu stanowisku danego gatunku w kwadracie nadajemy ciągłą numerację zgodnie z tą zastosowaną w formularzu liczenia. Dla bociana białego podajemy również gniazda niezajęte w danym roku. Stanowiska poszczególnych gatunków wpisujemy do oddzielnych arkuszy formularza liczenia, a lokalizacje zaznaczamy na oddzielnych mapach. Nad mapą wpisujemy gatunek oraz rok kontroli.

3. Terminy kontroli

Stosunkowo szeroki zakres terminów kontroli dla poszczególnych gatunków jest podyktowany różnicami geograficznymi w fenologii lęgów. W Polsce północno-zachodniej, zachodniej, centralnej i południowej zaleca się wykonanie kontroli w pierwszej połowie wskazanych terminów, a w Polsce północnej i północno-wschodniej w drugiej połowie podawanych okresów. **W przypadku wczesnej wiosny dopuszczalne jest wykonanie kontroli o 5 dni przed zalecanym terminem - uwaga ta dotyczy tylko kontroli wiosennych żurawia.**

Kalendarz prac terenowych

1. 1 marca – 31 marca	Liczenie żurawia
2. 20 marca – 30 kwietnia	Liczenie bąka
3. 10 kwietnia – 10 maja	Liczenie perkoza rdzawoszyjowego, błotniaka stawowego, gawrona
10 kwietnia – 10 maja	Pierwsza kontrola bociana białego
4. 10 kwietnia – 20 maja	Pierwsza kontrola łąbiedzia niemego
5. 1 lipca – 25 lipca	Druga kontrola stanowisk bociana białego
6. 20 lipca – 31 sierpnia	Druga kontrola stanowisk łąbiedzia niemego

4. Pogoda

Warunki pogodowe wpływają na dokładność uzyskanych wyników obserwacji. Efektywność kontroli jest najmniejsza podczas pogody wietrznej, opadów czy mgły - dlatego nie prowadzimy liczeń w takich warunkach. Szczególnie ważne jest dobranie odpowiednich warunków pogodowych podczas nasłuchu odzywających się par żurawi oraz samców bąka.

5. Zalecenia szczegółowe dla poszczególnych gatunków

5.1. łąbiedź niemy

Wykonujemy **dwie kontrole**: pierwszą w terminie **od 10 kwietnia do 20 maja** i kontrolę drugą pomiędzy 20 lipca **a 31 sierpnia**.

Poszukiwania lęgowych łąbiedzi należy przeprowadzić na **wszystkich zbiornikach** wodnych w obrębie kwadratu, wytypowanych na podstawie zdjęć lotniczych, własnej znajomości terenu oraz informacji uzyskanych od lokalnej ludności, w tym szczególnie wędkarzy i rybaków. Należy zaznaczyć, że w wielu miejscach powstały ostatnio nowe zbiorniki, których nie ma na załączonej mapie, a na których może występować ten gatunek. Zasadniczym celem pierwszej kontroli jest określenie **rozmieszczenia, liczebności i charakterystyka miejsc gniazdowania łąbiedzia niemego**.

W drugiej kontroli ustalamy wyniki reprodukcji. W przypadku stwierdzenia rodzin z pisklętami lub młodymi podać należy ich liczbę oraz wielkość w 4 kategoriach wielkości:

nie większy niż dorosła kokoszka (KOK);

wielkości dorosłej krzyżówki (KRZ);

wielkości dorosłej gęgawy (ANS);

wielkości dorosłego łabędzia (CYG).

Odwiedzamy wszystkie wykryte wcześniej stanowiska, a tam gdzie nie stwierdzono lęgowych łabędzi w pierwszej kontroli, pomimo dogodnych warunków siedliskowych, **należy przeprowadzić powtórna kontrolę.**

W wynikach podajemy odmianę rodziców, jak i wodzonych przez nie młodych. U łabędzia niemego występują dwie odmiany barwne: zwyczajna i tzw. „polska” – *immutabilis*. Osobniki dorosłe odmiany polskiej mają jasne nogi (cieliste), a u odmiany zwyczajnej nogi są ciemne, niemal czarne (część ptaków ma nogi o barwie pośredniej). Natomiast pisklęta „polskie” posiadają biały puch, jasnoszare łapy i dziób (jaśniejszy niż u odmiany zwyczajnej), ich upierzenie juwenalne jest też białe. Upierzenie piskląt i ptaków w szacie juwenalnej odmiany zwyczajnej jest szarobrunatne.

Podczas pierwszej kontroli nie jest ważna pora dnia, w której prowadzone będą obserwacje. Natomiast w trakcie drugiej kontroli należy brać pod uwagę, **że największa aktywność rodzin łabędzich przypada na godziny poranne i popołudniowe**, kiedy ptaki intensywnie żerują. W godzinach południowych dorosłe z młodymi powracają w okolice gniazda i są wtedy zdecydowanie trudniej zauważalne, szczególnie na dużych zbiornikach lub w miejscach o ograniczonej dostępności, np. z szerokim pasem szuwarów. Na większych akwenach rodziny łabędzi mogą się przemieszczać do ośrodków wypoczynkowych, gdzie są dokarmiane przez ludzi i dlatego wskazane jest kontrolowanie tych miejsc.

Należy zaznaczyć, że ocena liczby par lęgowych i ich produktywności jest możliwa, jeśli wykonane zostaną dwie kontrole w zalecanych terminach.

5.2. Perkoz rdzawoszyi

Najchętniej gniazduje na niewielkich, płytkich zbiornikach z bogatą roślinnością wynurzona, jednak unika rozległych, jednorodnych trzcinowisk. Nie gniazduje na zbiornikach o niskiej trofii (do jakich należy m.in. większość dużych jezior). Oprócz naturalnych akwenów chętnie zasiedla stawy rybne, osadniki i wyrobiska.

Jego gniazdo to płaski kopiec o średnicy ok. 50 cm zbudowany z gnijących szczątków roślinnych, najczęściej na skraju szuwaru lub bez osłony.

Kontrola terenu przypada pomiędzy **10 kwietnia a 10 maja** (najlepiej na przełomie kwietnia i maja). W tym okresie większość par perkoza rdzawoszyjego zajmuje stanowiska lęgowe. Gatunek stosunkowo prosty do policzenia, gdyż gnieździ się na niewielkich zbiornikach, w obrębie których zwykle zakłada gniazda na otwartej przestrzeni. Ptaki dorosłe są aktywne głosowo zwłaszcza do momentu złożenia jaj. W okresie toków ptaki bardzo często przebywają na otwartym lustrze wody. Jeśli jest to możliwe liczymy wszystkie pary z gniazdami lub rodziny z młodymi. Na stanowiskach z większą liczbą par (skupiska tworzące luźną kolonię) wydłużyć należy czas kontroli do 1-2 godzin.

5.3. Bąk

Liczenie terytorialnych samców bąka prowadzimy pomiędzy **20 marca a 30 kwietnia.**

Kontrolujemy wszystkie **płaty trzcinowisk czy pałkowisk o powierzchni powyżej 1 ha**, zlokalizowanych przy zbiornikach wodnych: stawy, jeziora, większe torfianki i glinianki. Siedliska te pokrywają się w znacznym stopniu z tymi zajmowanymi przez łabędzia niemego i błotniaka stawowego oraz częściowo żurawia. Wyjątkowo zasiedla on również inne zbiorowiska roślinności związane z terenami podmokłymi: turzycowiska, mannowiska czy płaty mozgi trzcinowej. **Należy również zwracać uwagę na mniejsze płaty szuwarów (od 0,2 ha), w których wyjątkowo stwierdzano bąki.**

Zasadnicze kontrole prowadzimy **metodą nasłuchu**, przy czym najlepsze efekty dają liczenia prowadzone rano (do godz. 10) lub wieczorem po godz. 16. Kontrole powinny odbywać się przy bezwietrznej pogodzie, gdyż w takich warunkach "buczenie" samca może być słyszalne z odległości nawet 2-3 km. W miejscach występowania większej liczby ptaków należy zwrócić uwagę na **stwierdzenia równocześnie odzywających się samców i przyjąć ich maksymalną liczbę.** W przypadku

niemożności przeprowadzenia kontroli w zalecany terminie, dopuszcza się wykonanie liczenia w pierwszej połowie maja, jednak z racji większej aktywności głosowej samców w nocy, kontrola powinna być wtedy wykonana pomiędzy 2 a 4 godziną.

5.4. Bocian biały

Przed wyruszeniem w teren należy zaplanować kolejność, w jakiej będą odwiedzane miejscowości w obrębie badanego kwadratu. Kontrolujemy wszystkie obszary zabudowane, nawet jeśli będą to pojedyncze gospodarstwa. Szczególną uwagę zwracamy na gniazda usytuowane na drzewach, które mogą być trudne do wykrycia. Dodatkowe informacje można uzyskać podczas wywiadu z miejscową ludnością.

Przeprowadzamy **dwie kontrole**. Pierwszą kontrolę należy wykonać między **10 kwietnia a 10 maja**, przy czym dla południa i zachodu Polski zalecany jest termin od 10 do 30 kwietnia, a dla północnej i północno-wschodniej części kraju od 20 kwietnia do 10 maja. Kontrolę należy przeprowadzić **najpóźniej przed pojawieniem się ulistnienia na drzewach**.

Podczas pierwszej kontroli należy **zlokalizować wszystkie gniazda** na badanej powierzchni oraz określić ich umiejscowienie i sposób zajęcia zgodnie z kryteriami zamieszczonymi w instrukcji. W bazie danych i na mapach podajemy również gniazda niezajęte (H0).

Drugą kontrolę przeprowadzamy **od 1 do 25 lipca (optymalnie między 5 a 15 lipca)**. Ustalamy produktywność lęgów, stosując kryteria gniazdowania podane w instrukcji liczenia. Informacje uzyskane od mieszkańców wpisujemy w wynikach w formie skrótu: inf. mieszk.

W okresie między pierwszą i drugą kontrolą mogą być wybudowane nowe gniazda. Ponadto, w trakcie drugiej kontroli można wykryć gniazda przeoczone wcześniej. Należy je również uwzględnić w wynikach.

5.5. Błotniak stawowy

Termin liczenia rewirów błotniaka stawowego przypada **od 10 kwietnia do 10 maja, jednak najbardziej efektywne są kontrole wykonane w kwietniu**, krótko po przylocie ptaków z zimowisk.

W przypadku stanowisk, dla których nie uzyskano jednoznacznych dowodów zajęcia stanowiska, wskazane jest przeprowadzenie kontroli dodatkowej w lipcu, kiedy ptaki dorosłe noszą pokarm dla młodych. Należy podkreślić, że w trakcie późniejszych kontroli, część par po stracie lęgu może nie być już tak ściśle związana z rewirem lęgowym i nie zostaną one wykryte.

Zbieżność terminów kontroli i siedlisk występowania błotniaka stawowego, łąbiedzia niemego i bąka pozwala na prowadzenie kompleksowych kontroli dla 3 gatunków równocześnie, choć w takim przypadku należy wydłużyć czas kontroli odpowiednich siedlisk. Błotniak stawowy zajmuje wszelkie tereny podmokłe z choćby niewielkim płatem szuwaru. Szczególną uwagę należy poświęcić stanowiskom w krajobrazie rolniczym, gdzie błotniak stawowy **gniazduje na niewielkich oczkach, a wyjątkowo nawet w zbożu**.

Przy wykrywaniu gatunku należy **zwrócić uwagę na loty tokowe samców w obecności samicy** (kryterium KT2), które są najintensywniejsze krótko po przylocie ptaków na lęgowisko. Ponadto o zajęciu rewiru świadczą: obecność samca budującego gniazdo lub z materiałem na gniazdo, podlatywanie samicy do samca, który przyniósł pokarm i jej reakcja głosowa - w okresie wysiadywania charakterystyczny piskliwy głos. W późniejszym okresie, potwierdzeniem gniazdowania jest noszenie pokarmu dla młodych (czerwiec-lipiec). Kryterium KT1 (toki pojedynczego samca) nie są wliczane do liczby par, dlatego w przypadku takiej obserwacji zaleca się spędzenie więcej czasu na danym stanowisku i ewentualne podwyższenie kryterium (adekwatnie do obserwowanej sytuacji).

5.6. Żuraw

Zalecane terminy kontroli są zróżnicowane geograficznie: na południu, zachodzie i w centrum kraju należy ją przeprowadzić pomiędzy **1 a 15 marca, a na północy i wschodzie pomiędzy 15 a 31 marca** **W przypadku wczesnej wiosny kontrole przeprowadzone na początku wskazanych okresów są najbardziej efektywne**.

Kontrolę w terenie należy poprzedzić dokładnym zapoznaniem się z mapą, w celu wytypowania miejsc potencjalnego występowania gatunku. Są to przede wszystkim oczka śródlęśne, obrzeża eutroficznych zbiorników, starorzecza i olsy. Należy też brać pod uwagę stawy rybne, potencjalne zalewiska i łęgi nadrzeczne. Jako, że żuraw jest w silnej ekspansji, można się go również spodziewać w typowym

krajobrazie rolniczym, na niewielkich oczkach. Tak szeroki przekrój zajmowanych siedlisk podmokłych wskazuje na potrzebę **bardzo dokładnego penetrowania kwadratu**.

Zalecane są dwie zasadnicze metody wykrywania żurawia: **nasłuch** odzywających się par i **obserwacja** podczas pieszej kontroli potencjalnych miejsc występowania gatunku.

Zasadnicze kontrole prowadzimy metodą nasłuchu odzywających się par. Przed wyjazdem w teren należy wytypować miejsca potencjalnego gniazdowania w obrębie kwadratu, uwzględniając przede wszystkim rozległe tereny leśne z obszarami podmokłymi, rozległymi olsami lub licznymi oczkami. Tam, gdzie jest to możliwe, punkty nasłuchu powinny znajdować się w miejscach wyniesionych i bezdrzewnych. Nasłuch w jednym punkcie należy przeprowadzić **od 0,5 godziny przed świtem do przynajmniej 0,5 godziny po nim, przy korzystnych warunkach atmosferycznych** (bezwietrznie lub słaby wiatr, brak opadów lub słaby deszcz). Po zakończonym nasłuchu w jednym punkcie, w tym samym dniu wykonujemy kolejne nasłuchy w pozostałych punktach badanej powierzchni, **jednak nie później niż do 3 godzin po wschodzie słońca**. Nasłuchy można wykonać w godzinach wieczornych, jednak o tej porze dnia aktywność głosowa par jest krótka.

Istotne jest odróżnianie głosów odzywających się par od głosów pojedynczych ptaków i skupień nielęgowych ptaków. Para wydaje głosy równocześnie, duet składa się z charakterystycznego głosu samca "kraaa-gro kraa-kraa-kraa", który jest dłuższy i bardziej dźwięczny niż głos samicy oraz krótkiego, jednosylabowego głosu samicy "krrr" lub "krooh". Pojedyncze, nielęgowe ptaki odzywają się krótszym klangorem.

Prowadząc nasłuch należy ustalić kierunek, z jakiego dochodziły głosy żurawi. Na mapie zaznaczamy punkt, z którego prowadzono nasłuch oraz nakreślamy linie pomiędzy miejscem nasłuchu, a miejscami, z których dochodziły głosy par odzywających się w rewirze lęgowym.

Na formularzu wpisujemy **wszystkie stwierdzenia odzywających się par, a pomijamy pojedyncze ptaki, pary bez aktywności głosowej poza siedliskiem lęgowym lub stada nielęgowe**.

W celu określenia siedlisk lęgowych par wykrytych metodą nasłuchu oraz uściślenia lokalizacji stanowisk, należy w tym samym dniu spenetrować pieszo stanowiska, z których dochodziły głosy par. **Szczególną uwagę należy poświęcić sytuacjom wątpliwym, w których nie jesteśmy pewni, czy ptaki odzywały się w obrębie badanej powierzchni lub jeśli nie mamy pewności, czy stwierdzenie słuchowe dotyczyło pary.**

Na obszarach krajobrazu rolniczego lub tam, gdzie odpowiednie siedliska żurawia występują punktowo, można stosować kontrolę poszczególnych obiektów w ciągu dnia. W takich przypadkach konieczna jest bardzo dokładna penetracja miejsc występowania tego gatunku. Jednocześnie trzeba pamiętać, że stwierdzenie zaniepokojonych ptaków jest wystarczające do uznania gniazdowania pary i nie ma potrzeby, aby wyszukiwać ich gniazdo.

5.7. Gawron

Liczenie gniazd gawrona należy wykonać pomiędzy **10 kwietnia a 10 maja**. Termin kontroli powinien przypadać **krótco przed pojawieniem się ulistnienia na drzewach i krzewach**.

Lokalizacja kolonii może być ustalona na podstawie bezpośrednich obserwacji, ale także na podstawie wywiadu z lokalną społecznością. Podczas wyszukiwania kolonii należy zwracać uwagę na obecność żerujących ptaków na polach i śledzić kierunek ich lotu. Loty żerowiskowe gawronów mogą odbywać się na znaczną odległość i czasami pomimo obecności gawronów żerujących na polach, ich kolonia lęgowa może znajdować się poza badanym kwadratem.

Dobre efekty przy wykrywaniu gawrona daje kontrolowanie wysypisk komunalnych. Gdy wysypiska znajdują się w pobliżu kolonii można zaobserwować stałe loty żerowiskowe pomiędzy miejscem gniazdowania a wysypiskiem.

Za oddzielne kolonie tego gatunku założone w danej miejscowości, uznajemy skupiska gniazd oddalone co najmniej o 500 m od siebie.

Gniazda liczyć należy oddzielnie dla poszczególnych drzew, jednocześnie zapisując, na jakim drzewie są usadowione. Na formularzu liczenia podajemy sumę gniazd dla poszczególnych rodzajów drzew, np: SOS-15, WIE-8, BRZ-33. W przypadku większych kolonii wskazane jest znakowanie białą kredą drzew z policzonymi gniazdami. Gdy gałęzie koron sąsiadujących drzew zachodzą na siebie trzeba zwrócić

uwagę, aby gniazda zaliczyć do odpowiedniego drzewa. Najtrudniejsze jest policzenie gniazd na sosnach, wtedy każde drzewo należy obejść dookoła tak, aby dokładnie obejrzeć koronę drzewa z wszystkich stron.

6. Uwagi końcowe

6.1. Koordynacja liczeń

Koordynacja jednostopniowa: krajowa. Informacja o koordynatorach krajowych znajduje się na [stronie MPP](https://monitoringptakow.gios.gov.pl/stronieMPP) (<https://monitoringptakow.gios.gov.pl/struktura.html>).

6.2. Wypełnianie map i formularzy liczenia

Lokalizację stanowiska/kolonii zaznaczamy znakiem 'x' na mapie 1:50 000 i obok wpisujemy jego numer. W formularzu liczenia **wpisujemy numer stanowiska danego gatunku, który musi być zgodny z numerem na mapie**. Podajemy informacje o dacie kontroli, siedlisku lęgowym, w nawiązaniu do wyróżnionych typów siedliskowych i sposobów umieszczenia gniazda, wybierając opcje z listy zamieszczonej w formularzu. W przypadku gawrona należy policzyć zajęte gniazda w kolonii.

Nawet **jeśli nie stwierdzono gatunku w kwadracie, to należy odesłać mapę i formularz liczenia**, zapisując odpowiednią informację o dacie kontroli oraz zaznaczając, że gatunku nie stwierdzono.

Należy stosować skróty, kodujące siedlisko lęgowe, typ zbiornika, gatunek drzewa, na którym znajduje się gniazdo lub kryterium lęgowości - skróty zamieszczone są na końcu instrukcji i w elektronicznym formularzu w arkuszu „Siedliska”. W przypadku, gdy nie ma odpowiedniej opcji wśród podanych kodów, krótko opisujemy taką sytuację.

Przy wyborze kryterium lęgowości należy pamiętać, że **wpisujemy najwyższe stwierdzone kryterium** (w instrukcji i na formularzach liczeń uszeregowano je zgodnie z wzrastającym prawdopodobieństwem gniazdowania). Przykładowo, jeśli podczas pierwszej kontroli stwierdziliśmy parę łabędzi pływającą obok gniazda, a po chwili samica usiadła na gnieździe w pozycji wysiadywania, to należy wpisać kryterium "WYS", a nie "GNS".

6.3. Odsyłanie formularzy i map

Obserwatorzy realizujący prace terenowe w ramach MFGP, otrzymują zestaw materiałów dla każdej powierzchni próbnej, na który składają się:

- (1) niniejsza instrukcja;
- (2) mapy topograficzne powierzchni próbnej 10x10 km (1:55 000) – 7 wydruków;
- (3) elektroniczny formularz liczenia w formacie xlsx.

Wyniki kontroli dla 7 gatunków należy przekazać poprzez formularze utworzone w Portalu Obserwatora Monitoringu Ptaków Polski (<http://monitoringptakow.gios.gov.pl/MPP2/login>) niezwłocznie po zakończeniu prac terenowych, lecz **nie później niż do 20 września**. Alternatywnie można je przesłać do koordynatora krajowego wypełniając aktualny wzór formularza Excel (<https://monitoringptakow.gios.gov.pl/instrukcje-i-formularze.html>).

6.4. Konieczność uzyskania zezwoleń

Kontrole na obszarach chronionych odbywają się w oparciu o zezwolenie właściwego Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska i na warunkach określonych w decyzji. Obserwator jest odpowiedzialny za uzgodnienie wstępu na teren prywatny z właścicielem lub zarządcą szczególnie istotne podczas kontroli stawów rybnych, gdzie obserwator może być traktowany przez obsługę gospodarstwa rybnego jako potencjalny kłusownik). Przed wykonaniem kontroli obserwator może się zwrócić do koordynatora krajowego o pomoc w zorganizowaniu pozwoleń na wstęp na tereny chronione lub prywatne.

6.5. Bezpieczeństwo obserwatora

Każdy z uczestników prac terenowych powinien zadbać o bezpieczeństwo swoje i innych obserwatorów. Jeśli zdarzenia losowe uniemożliwią wykonanie liczeń (czy też jednego liczenia), należy jak najszybciej zgłosić ten fakt koordynatorowi. W awaryjnych sytuacjach będzie możliwe wykonanie liczenia przez innego obserwatora.

Kryteria lęgowości stosowane dla poszczególnych gatunków:

Łabędź niemy, perkoz rdzawoszyi	
O	pojedyncze ptaki obserwowane w siedlisku lęgowym
PR	para w siedlisku lęgowym
KT	tokująca lub kopulująca para
NP	zachowanie jednego ptaka lub pary wskazujące na obecność lęgu
BU	budowa gniazda
GNS	gniazdo nowe lub skorupy jaj z danego roku
WYS	gniazdo wysiadywane
JAJ	gniazdo z jajami
PIS	pisklęta puchowe
MŁO	młode nielotne lub słabo lotne
BRAKP	brak ptaków (<i>tylko dla łabędzia niemego</i>)

Bocian biały	
1. kontrola	
H0	gniazdo niezajęte
H1	jeden ptak na gnieździe
HP	para na gnieździe
BU	gniazdo dobudowane
KT	kopulacja, toki
WYS	ptak w pozycji wysiadywania
BRAKG	brak gniazda
2. kontrola	
H0	gniazdo niezajęte
HE	gniazdo zajęte przez 1 ptaka >1 miesiąca w okresie od 14.04 do 15.06
HB	gniazdo zajęte przez 1-2 ptaki <1 miesiąca lub zajmowane z przerwami
HPA	gniazdo zajęte przez parę >1 miesiąca w okresie od 14.04 do 15.06
HPX	gniazdo typu HPA; nie ustalono czy zostały wyprowadzone pisklęta
HPO	gniazdo typu HPA, z którego nie zostały wyprowadzone pisklęta
HPMX	gniazdo typu HPM o nieustalonej liczbie wyprowadzonych młodych
HPM1	gniazdo z młodymi, z którego został wyprowadzony 1 młody
HPM2	gniazdo z młodymi, z którego zostały wyprowadzone 2 młode
HPM3	gniazdo z młodymi, z którego zostały wyprowadzone 3 młode
HPM4	gniazdo z młodymi, z którego zostały wyprowadzone 4 młode
HPM5	gniazdo z młodymi, z którego zostało wyprowadzonych 5 młodych
HPM6	gniazdo z młodymi, z którego zostały wyprowadzonych 6 młodych
BRAKG	brak gniazda

Bąk	
S	samiec buczący

Błotniak stawowy	
PR	para w siedlisku lęgowym
KT1	tokujący samiec
KT2	tokująca lub kopulująca para
NP	zachowanie jednego ptaka lub pary wskazujące na obecność lęgu
BU	budowa gniazda
MPF	samiec z pokarmem dla samicy
GNS	gniazdo nowe lub skorupy jaj z danego roku
WYS	gniazdo wysiadywane
JAJ	gniazdo z jajami
PIS	pisklęta puchowe
MŁO	młode nielotne lub słabo lotne

Żuraw	
PG	para odzywająca się duecie w siedlisku dogodnym do gniazdowania
KT	tokująca lub kopulująca para
NP	zachowanie jednego ptaka lub pary wskazujące na obecność lęgu
BU	budowa gniazda
GNS	gniazdo nowe lub skorupy jaj z danego roku
WYS	gniazdo wysiadywane
UDA	odwodzenie od gniazda lub młodych
JAJ	gniazdo z jajami
PIS	pisklęta puchowe
MŁO	młode nietotne lub słabo lotne

Gawron	
GNS	gniazdo nowe lub skorupy jaj z danego roku

Opracowanie: Arkadiusz Sikora

*wersja 1: 2006 r.
wersja 2: 2022 r.
wersja 2.1: 2024 r.*